

Gewetensvolle taal

Met dit lesmateriaal maken leerlingen zowel van groep 7 en 8 van de basisschool als van de middelbare school op een actieve en onderzoekende manier kennis met de rol van taal en accenten bij het maken van morele keuzes.

Dit lesmateriaal is opgebouwd uit een aantal activiteiten voor leerlingen, ingedeeld in twee delen: een interactieve les en een onderzoeksopdracht.

De activiteiten zijn concreet en gedetailleerd uitgewerkt, zodat deze eenvoudig in de klas kunnen worden uitgevoerd. Hieronder vind je een overzicht van de beschikbare activiteiten en kun je direct de benodigde materialen downloaden.

De lessen zijn gebaseerd op het onderzoek van dr. Susanne Brouwer. Zij ontdekte dat het voor een morele beslissing uitmaakt of je een moreel dilemma krijgt voorgelegd door een spreker met een buitenlands accent of door een spreker zonder accent.

De lessen in het kort

Deel 1: Interactieve les (ongeveer 3 lesuren)

Eerst maken leerlingen kennis met meertaligheid en accenten. Ze ontdekken van elkaar hoeveel talen ze kennen en of ze accenten in geluidsfragmenten kunnen herkennen. Daarna leren leerlingen over

morele dilemma's en hoe je daarover in gesprek kunt gaan, aan de hand van een filmpje over een gedachte-experiment. Met behulp van de werkvorm beweegredenen onderzoeken de leerlingen ook eigen standpunten bij morele dilemma's, zowel vanuit de ratio als vanuit het gevoel. Als afsluiting vertelt Susanne Brouwer in een video over haar eigen onderzoek.

Deel 2: Onderzoeksopdracht (ongeveer 2 lesuren)

De leerlingen voeren in groepjes een experiment uit van het onderzoek van Susanne Brouwer. Met behulp van laptops laten de leerlingen hun medeleerlingen uit andere klassen luisteren naar twee morele dilemma's, ingesproken met of zonder buitenlands accent. Als afsluiting bespreken de onderzoekers met de leerlingen hoe hun onderzoek is gegaan en bekijken ze samen de resultaten. Deze vergelijken ze met de resultaten van Susanne Brouwer in haar eigen onderzoek.

Het onderzoek

Het was al bekend dat mensen meer utilitaire keuzes maken als ze een moreel dilemma krijgen voorgelegd in hun tweede taal, dan wanneer dat gebeurt in hun moedertaal. Een utilitaire beslissing houdt in dat mensen kiezen voor de optie die voor het grootste aantal mensen het beste zal uitpakken. Met haar onderzoek heeft Susanne Brouwer gevonden dat we ook meer utilitaire keuzes maken, wanneer een moreel dilemma wordt voorgelegd door een spreker met een buitenlands accent dan door een moedertaalspreker zonder accent. Dit *Foreign Accent effect* heeft verschillende verklaringen; zo voelen we in onze moedertaal meer emoties, kost luisteren naar een spreker met een buitenlands accent meer cognitieve inspanning en creëert het meer afstand, omdat diegene niet bij de sociale groep hoort.

Doelgroep

Leerlingen van groep 7 en 8 van de basisschool en van alle klassen van de middelbare school

Werkvorm

Klassikaal en in groepjes van wisselend formaat.

Benodigdheden

De precieze benodigdheden staan per activiteit beschreven. Het gaat daarbij vooral om printwerk, pen en papier. Daarnaast is een laptop per tweetal nodig, een digibord met werkend geluid en een lint om een ruimte in vier vakken te delen. Alle digitale bestanden zoals presentatie en geluidsbestanden zijn te vinden via deze [link](#).

Colofon

De lessen in dit pakket zijn ontwikkeld door dr. Susanne Brouwer, Dalí Chirino en Merel Vermeer van het Centre for Language Studies van de Radboud Universiteit, met behulp van dr. Jan van Baren-Nawrocka van Wetenschapsknooppunt Radboud Universiteit (WKRU) | Vormgeving en opmaak: Gloed Communicatie

Deel 1: Interactieve les

Totale duur: 3 lesuren

Introductieactiviteit

Wat is meertaligheid?

In deze activiteit wordt de voorkennis van de leerlingen over meertaligheid geactiveerd en gedeeld.

Leerdoelen

- De leerlingen maken kennis met de term *meertaligheid*.
- De leerlingen worden zich ervan bewust dat niet iedereen dezelfde talen spreekt.

Duur

15 minuten

Werkvorm

- Klassikaal
- In viertallen

Benodigheden (per leerling)

- Pen en papier

Beschrijving van de activiteit

De docent vraagt de leerlingen in stilte op te schrijven welke en hoeveel talen zij spreken. Zodra iedereen klaar is, volgt een klassikale inventarisatie: de docent noteert op het bord welke talen genoemd zijn en hoeveel leerlingen elke taal spreken. Op deze manier wordt het thema *meertaligheid* op een toegankelijke en herkenbare manier geïntroduceerd.

Daarna stelt de docent de klas twee reflectieve vragen:

1. Wat is meertaligheid?
2. Wanneer is iemand meertalig?

De leerlingen denken gezamenlijk na over deze vragen en proberen samen een definitie te formuleren.

Aansluitend volgt een korte doe-opdracht in viertallen. De leerlingen bespreken binnen hun groepje hoeveel talen zij spreken (op basis van hun eerdere antwoorden). Vervolgens proberen ze zichzelf binnen het groepje te rangschikken: wie spreekt de meeste talen? Deze activiteit stimuleert bewustwording, samenwerking en reflectie, en vormt een laagdrempelige inleiding op het thema meertaligheid.

Afronding van de activiteit

De docent vraagt aan ieder groepje om de leerling aan te wijzen die volgens hen de meeste talen spreekt. Deze leerling staat op. Vervolgens worden de bevindingen klassikaal besproken. Samen wordt bepaald wie binnen de klas als de meest meertalige leerling (of leerlingen) wordt(en) beschouwd.

Na deze terugkoppeling sluit de docent de activiteit af door te benoemen dat het thema meertaligheid centraal staat en dat de leerlingen er zelfstandig onderzoek naar gaan verrichten.

Tips

- Voer de doe-opdracht idealiter uit in groepjes van vier leerlingen.
- Indien de groepsgrootte dit niet toelaat, kunnen ook groepjes van twee of drie leerlingen gevormd worden. Houdt hierbij rekening met een evenwichtige samenstelling, zodat alle leerlingen actief kunnen deelnemen aan het overleg en de rangschikking.

Buitenlandse accenten

In deze activiteit gaan de leerlingen in een doe-opdracht aan de slag met buitenlandse accenten. Ze ontdekken dat het soms lastig kan zijn om een spreker met een buitenlands accent te verstaan en reflecteren op hun eigen luisterervaringen.

Leerdoelen

- De leerlingen worden zich ervan bewust dat mensen die Nederlands (of een andere taal) spreken als tweede taal vaak een merkbaar accent hebben.
- De leerlingen leren dat spraakverstaanbaarheid beïnvloed kan worden door de mate waarin een buitenlands accent hoorbaar is. Met andere woorden: het kan moeilijker zijn om iemand te verstaan die met een sterk buitenlands accent spreekt.
- De leerlingen worden zich ervan bewust dat er een verschil zit in hoe sterk een buitenlands accent klinkt afhankelijk van het accent waarmee een spreker spreekt.

Subthema

Buitenlandse accenten

Duur

20 minuten

Werkvorm

- Klassikaal en individueel
- In viertallen

Benodigdheden

- Fragmenten van drie sprekers (één zonder accent, één met een zwak accent en één met een sterk accent; zie PowerPointpresentatie, slides 2-6)
- Schrijfgerei voor werkbladen
- Werkblad (zie bijlage A)

Voorbereiding

- Digibord met de fragmenten klaarzetten (PowerPointpresentatie, slides 2-6)
- Uitprinten van de werkbladen

Activiteit

Voor aanvang van de activiteit deelt de docent het bijbehorende werkblad uit; iedere leerling ontvangt één exemplaar.

Stap 1:

Dit onderdeel van de activiteit doen de leerlingen zowel klassikaal als individueel. De leerlingen luisteren gezamenlijk naar de fragmenten van de drie sprekers. In elk fragment wordt dezelfde zin uitgesproken, telkens door een andere spreker:

- één zonder accent (slide 4),
- één met een zwak accent (slide 5),
- één met een sterk accent (slide 6).

Ieder fragment wordt één keer afgespeeld. Na het beluisteren van elk fragment krijgen de leerlingen de gelegenheid om individueel een aantal vragen op het werkblad te beantwoorden.

De vragen op het werkblad zijn onderverdeeld in twee categorieën:

- Cognitieve verwerking
 - Heb je het fragment goed kunnen verstaan?
 - Was het makkelijk of moeilijk te begrijpen?
- Taalwaarneming
 - Hoorde je een accent?
 - Waar denk je dat de spreker vandaan komt?
 - Hoe hoorde je dat?

De leerlingen beantwoorden deze vragen met behulp van JA/NEE (basisschool leerlingen, zie bijlage A1) of een schaal (middelbare school leerlingen, zie bijlage A2).

Stap 2:

Na het individueel beantwoorden van de vragen gaan de leerlingen in kleine groepjes aan de slag. In deze fase vergelijken zij hun antwoorden met elkaar. De nadruk ligt op het ontdekken van overeenkomsten en

verschillen in de waarnemingen en interpretaties van de fragmenten. De leerlingen worden gestimuleerd om hun keuzes en redeneringen met elkaar te bespreken en onderling te beargumenteren.

Afronding van de activiteit

Ter afsluiting volgt een klassikale bespreking. De docent nodigt enkele groepjes uit om hun bevindingen te delen. Om het gesprek gestructureerd te laten verlopen, kan de docent de vragen van het werkblad één voor één klassikaal behandelen. Tijdens de bespreking wordt nadrukkelijk stilgestaan bij de volgende reflectievragen:

- Welke verschillen en overeenkomsten kwamen naar voren in de antwoorden?
- Wat merkten de leerlingen op over het verstaan van de sprekers met een accent?
- Welke invloed heeft de sterkte van een accent op de verstaanbaarheid?

Stimuleer de leerlingen om samen te concluderen dat sprekers met een (sterk) buitenlands accent soms minder goed verstaan worden, en dat de mate van verstaanbaarheid mede wordt bepaald door hoe sterk het accent hoorbaar is. Deze reflectie draagt bij aan een groter bewustzijn van luisterprocessen en een respectvolle houding ten opzichte van talige diversiteit.

Verbinding met het thema

Deze activiteit sluit direct aan bij het overkoepelende thema *meertaligheid*, en in het bijzonder bij het aspect *taaldiversiteit in de communicatie*. Door te luisteren naar sprekers met verschillende accenten en hierover met elkaar in gesprek te gaan, ervaren de leerlingen dat taalgebruik, ook binnen dezelfde taal, kan variëren en dat deze variatie invloed heeft op de manier waarop we elkaar begrijpen. De activiteit draagt bij aan het vergroten van taalbewustzijn en stimuleert een meer empathische en open houding tegenover mensen die met een ander accent spreken.

- Bij het klassikaal bespreken van de antwoorden kan de docent de drie fragmenten opnieuw afspelen, zodat er per fragment besproken kan worden welke invloed het spreken met een accent heeft op de spraakverstaanbaarheid. Dit herbeluisteren versterkt het inzicht en maakt de reflectie concreter.
- Het kan praktisch zijn om dezelfde groepjes te gebruiken als tijdens de introductieactiviteit. Dit bevordert continuïteit en samenwerking binnen de groepjes.

Moreel redeneren - animaties

In deze activiteit maken de leerlingen kennis met het concept *moreel redeneren*. Aan de hand van korte animaties worden zij geconfronteerd met herkenbare situaties waarin sprake is van een moreel dilemma. De leerlingen worden uitgedaagd om hierover na te denken, erover te praten en uiteindelijk hun eigen standpunt te verwoorden en onderbouwen.

Leerdoelen

- De leerlingen leren wat morele keuzes zijn en wat moreel redeneren inhoudt.
- De leerlingen leren wat morele dilemma's zijn en herkennen deze in concrete situaties.

Subthema

Moreel redeneren

Duur

20 minuten

Werkvorm

- Klassikaal
- In tweetallen

Benodigdheden

- Animatie over een moreel gedachte-experiment, zie PowerPointpresentatie, slides 7-13.
Wanneer de animatie niet afgespeeld kan worden via de PowerPointpresentatie maak dan gebruik van deze [link](#)
- Eén kaartje met 'VOOR' gekleurd in groen en één kaartje met 'TEGEN' gekleurd in rood (zie bijlage B)

Vorbereiding

- Zorg dat het digibord en de animatie klaarstaan (zie slide 7-13 van de PowerPointpresentatie).
Let op: de animatie moet niet in één keer worden afgespeeld, maar bestaat uit drie delen. Wanneer de animatie wordt verkregen via de link, maak dan gebruik van de aanwijzingen tot het pauzeren van de animatie. Wanneer de animatie wordt afgespeeld via de PowerPointpresentatie dan is de animatie al opgedeeld in drie delen, zie slides 8, 10 en 12.

- Print voor iedere leerling één groen en één rood kaartje met de woorden 'VOOR' en 'TEGEN' (zie bijlage B).

Activiteit

De docent start de activiteit door iedere leerling zowel één groen als één rood kaartje te geven.

De docent licht toe dat de leerlingen naar een animatie gaan kijken waarin een gedachte-experiment wordt getoond. In dit gedachte-experiment krijgt een vrouw te maken met twee morele dilemma's in haar dagelijks leven. De animatie dient als opstapje om het begrip *moreel redeneren* te introduceren en bespreekbaar te maken.

Opbouw van de animatie.

De animatie is opgedeeld in drie delen (zie slides 8, 10 en 12). Na elk deel pauzeert de docent de animatie op het aangegeven tijdstip. Deze pauzemomenten worden visueel ondersteund in de video door een groot vraagteken en een reflectievraag in beeld. Na elk fragment volgt een korte doe-opdracht, waarin de leerlingen hun mening kenbaar maken door een stem uit te brengen met behulp van het groene ('VOOR') of rode ('TEGEN') kaartje (zie slides 9 en 11).

Deel 1 (pauzeren op minuut 0:45):

In het eerste deel, zie PowerPoint slide 8, maakt een vrouw zich klaar voor een belangrijke dag op het werk. Ze wordt gebeld door een medewerker van een goed doel. Deze vraagt haar of ze €500 euro wil doneren voor medicijnen voor een ernstig ziek kind in een vluchtelingenkamp elders in Europa. Zonder deze medicijnen zal het kind naar verwachting overlijden. De animatie eindigt met de vraag: "Wat zou jij doen?".

Daarna wordt de animatie gepauzeerd.

De leerlingen maken individueel een keuze (zie slide 9):

- Groen kaartje (VOOR): ik zou het geld doneren.
- Rood kaartje (TEGEN): ik zou het geld niet doneren.

De docent vraagt de leerlingen om eerst stil na te denken over hun keuze. Vervolgens steken alle leerlingen tegelijkertijd hun kaartje omhoog. *Let op:* er mag nog niet overlegd worden; het gaat om de individuele morele afweging van elke leerling.

Nadat alle kaartjes zijn getoond, kan de docent enkele leerlingen kort vragen om hun keuze toe te lichten. Na dit fragment zal blijken dat de vrouw het geld niet heeft overgemaakt. Dit kan later in de bespreking worden aangegrepen als aanleiding om te reflecteren op de spanning tussen morele intentie en feitelijk handelen.

Deel 2 (pauzeren op minuut 1:30):

In het tweede deel, zie PowerPointslide 10, is de vrouw onderweg naar haar werk. Het is belangrijk dat ze niet te laat komt. Ze heeft een belangrijke afspraak en het is van groot belang dat ze op tijd arriveert. Onderweg ziet ze tot haar schrik een kind spartelen in het water. Het kind kan duidelijk niet zwemmen, en er is niemand in de omgeving die hulp kan bieden.

De vrouw staat voor een dilemma:

- Als ze het kind redt, worden haar kleren nat en vies, en zal ze zeker te laat komen op haar werk.
- Als ze niets doet, riskeert het kind te verdrinken.

De animatie eindigt met de vraag: "Wat zou jij doen?". Daarna wordt de animatie gepauzeerd.

De leerlingen maken opnieuw individueel een keuze, zonder overleg (zie slide 11):

- Groen kaartje (VOOR): ik zou het water in gaan en het kind redden.
- Rood kaartje (TEGEN): ik zou doorlopen en op tijd op mijn werk aankomen.

De docent vraagt de leerlingen om eerst rustig na te denken over hun keuze. Daarna steken alle leerlingen tegelijkertijd hun kaartje omhoog. Eventueel kan de

docent enkele leerlingen uitnodigen om hun keuze kort toe te lichten, zonder er op dat moment een discussie van te maken.

Na dit fragment blijkt dat de vrouw ervoor heeft gekozen om het kind te redden, ondanks de gevolgen voor haar werk. Dit kan later gebruikt worden om in gesprek te gaan over factoren die een rol spelen in moreel handelen in concrete situaties.

Deel 3 (pauzeren na het einde van het filmpje):

In het derde deel, zie PowerPointslide 12, wordt een confronterende vraag gesteld: Waarom zijn we sneller geneigd om het kind in het water te redden, terwijl we vaak geen geld doneren aan een kind in een vluchtelingenkamp, zelfs wanneer beide situaties in wezen vergelijkbaar zijn?

Om het kind in het vluchtelingenkamp te redden, moet je €500 doneren. Om het kind in het water te redden, moet je je kleding opofferen (die misschien ook €500 kosten), presenteer slide 13. In beide gevallen moet je iets opofferen (tijd, kleding, geld) om een mensenleven te redden. Toch reageren veel mensen anders op deze situaties.

De leerlingen vormen tweetallen met hun buurman of buurvrouw. In deze duo's bespreken zij de centrale vraag en formuleren samen een kort antwoord of redenering. De docent geeft hiervoor enkele minuten de tijd.

Doel van deze opdracht:

- Kritisch nadenken over morele consistentie
- Inzien dat moreel redeneren niet altijd logisch of consequent is
- Bewust worden van hoe afstand, nabijheid en zichtbaarheid onze keuzes beïnvloeden

Afronding

Na het tweetalgesprek leidt de docent een klassikale nabespreking. De docent nodigt een aantal tweetallen uit om hun redenering te delen. De nadruk ligt op het verkennen van verschillende perspectieven, niet op het geven van een “juist” antwoord. De docent stimuleert leerlingen om elkaar vragen te stellen, elkaars redeneringen te vergelijken, en kritisch te reflecteren op hun eigen keuzes.

Verbinding met het thema

Deze activiteit sluit nauw aan bij het centrale thema *gewetensvolle taal* doordat leerlingen leren hoe taal, emoties en context invloed uitoefenen op moreel redeneren. Door te reflecteren op twee schijnbaar vergelijkbare situaties waarin een mensenleven op het spel staat, worden leerlingen geconfronteerd met hun eigen denkpatronen en morele grenzen. Ze ontdekken dat keuzes beïnvloed worden door factoren zoals afstand, zichtbaarheid en persoonlijke betrokkenheid.

Daarnaast biedt deze activiteit een inhoudelijke voorbereiding op latere lessen waarin de rol van taal en accent bij moreel oordelen wordt besproken. Dit helpt leerlingen inzien dat taalgebruik en de manier waarop iemand klinkt, invloed kan hebben op de overtuigingskracht van een spreker, en daarmee op morele beslissingen van luisteraars.

Tips

- Het is handig als de docent bij elk pauzemoment van de animatie nogmaals duidelijk de twee keuzemogelijkheden benoemt, zodat leerlingen goed begrijpen wat de VOOR- en TEGEN-opties inhouden. De keuzemogelijkheden staan ook gepresenteerd op de PowerPointslides gericht op de ‘Doe-opdracht: Moreel redeneren’ (slide 7-13). De docent kan deze slides gebruiken ter ondersteuning.
- Moedig leerlingen aan om in de nabespreking elkaars meningen met respect te bevragen; benadruk dat er geen goed of fout antwoord is, maar dat het gaat om de onderliggende redenering.
- Indien gewenst, kunnen de leerlingen hun keuzes en argumenten schriftelijk vastleggen, bijvoorbeeld in een reflectieboekje of moreel dagboek.

Moreel redeneren - 'beweegredeneren'

De derde activiteit sluit aan op de vorige activiteit. In deze vervolgactiviteit gaan zij een stap verder. Leerlingen leren hun eigen standpunt expliciet te verwoorden, te onderbouwen en te vergelijken met de keuzes van hun klasgenoten. Vragen zoals "Waarom maak ik deze keuze?" en "Hoe verschilt mijn keuze van die van een ander?" staan hierbij centraal.

Leerdoelen

- De leerlingen leren om hun standpunt aan te geven en hun morele keuze te onderbouwen met argumenten.
- Leerlingen worden zich bewust dat anderen in dezelfde situatie tot een andere keuze kunnen komen. Ze leren dat morele dilemma's geen eenduidig goed of fout antwoord kennen.

Subthema

Moreel redeneren: waarom maak ik deze keuze?

Duur

30 minuten

Werkvorm

Klassikaal

Benodigheden

- De twee morele dilemma's uit bijlage C
- De afbeeldingen uit bijlage D
- Een lint
- PowerPointslides 14-19

Voorbereiding

- De docent richt het klaslokaal in volgens het model weergegeven in Figuur 1: Vier vakken (gevormd met het lint) die elk een ander standpunt vertegenwoordigen (zie ook slide 19).
- De losse afbeeldingen die bij deze hoeken horen worden geprint en opgehangen in de juiste hoeken van het lokaal (zie bijlage D).
- Indien gewenst print de docent de twee morele dilemma's uit (zie bijlage C) of zet deze digitaal klaar op het digibord.

Activiteit

Tijdens deze activiteit confronteert de docent de leerlingen met twee morele dilemma's (zie bijlage C). De docent start met het hendel dilemma (dilemma 1). Na de doorloop van alle onderstaande vragen worden de stappen herhaalt voor het voetbrug dilemma (dilemma 2). De werkvorm nodigt leerlingen uit om letterlijk positie in te nemen bij morele vraagstukken, en daarna te reflecteren op waarom ze die keuze maken.

De docent leest het eerste morele dilemma (het hendel dilemma) rustig en volledig voor.

Vervolgens kiezen de leerlingen hun positie in de klas op basis van de eerste as (zie slide 16):

- Ja, dat zou ik doen (mee eens - VOOR)
- Nee, dat zou ik niet doen (mee oneens - TEGEN)

Daarna stelt de docent een verdiepende vraag: Heb je deze keuze gemaakt vanuit je gevoel (je hart) of op basis van een rationele afweging (je hersens)? Op basis hiervan bewegen de leerlingen zich naar een plek op de tweede as, die haaks staat op de eerste (zie slide 18):

- Gevoel (emotie) aan de ene kant
- Ratio (verstand) aan de andere kant

De klasruimte is verdeeld met linten of vakken zodat de kruising van de twee assen zichtbaar is. Leerlingen nemen uiteindelijk plaats in het vak dat overeenkomt met zowel hun inhoudelijk standpunt als hun motivatie (zie slide 19).

Belangrijk: De leerlingen mogen niet in het midden gaan staan. Ze worden uitgedaagd om echt een keuze te maken, "over de streep te gaan". Dit helpt om bewustwording en discussie te stimuleren.

Deze activiteit kent enkele spelregels:

- De leerlingen maken één keuze. Zij kunnen niet in het midden blijven staan.
- Elk argument geldt. Er is geen goede of foute keuze en reden waarom deze keuze wordt gemaakt.
- De leerlingen mogen de ander niet overtuigen. Iedereen maakt zijn/haar eigen keuze.

Om de activiteit in goede banen te leiden en een veilige leeromgeving te waarborgen, hanteert de docent de volgende spelregels:

- Eén duidelijke keuze: Leerlingen kiezen één positie en mogen niet in het midden blijven staan. Twijfel is toegestaan, maar iedere leerling neemt bewust een standpunt in.
- Alle argumenten zijn geldig: Er bestaan geen "goede" of "foute" antwoorden. Elke reden of motivatie telt en verdient respect.
- Geen overtuiging van anderen: Leerlingen mogen elkaars standpunt aanhoren, maar niet proberen een ander over te halen. Iedereen vormt een eigen mening en maakt een persoonlijke afweging.

Afronding

Nadat de leerlingen een positie hebben ingenomen, vraagt de docent de leerlingen hun motivatie te geven voor de keuze die zij hebben gemaakt. Wat maakte dat de leerling deze positie koos?

Vraag meerdere leerlingen om hun keuze te onderbouwen en te vertellen op welk vlak hun antwoord overeenkomt of verschillend is met hun klasgenoten. Op deze manier wordt het gesprek geopend tussen de leerlingen om hun keuzes te vergelijken; waardoor maken zij verschillende of dezelfde keuzes, wat is hun gedachtegang bij het maken van deze keuze?

Laat de leerlingen het gesprek leiden en elkaar vragen stellen. Tijdens het onderbouwen van de keuzes van de leerlingen dient de docent ervoor te zorgen dat de leerlingen worden geremd als zij anderen proberen te overtuigen. Herhaal dit na ieder dilemma.

Na het bespreken van het tweede dilemma, het voetbrug dilemma, vraagt de docent aan de leerlingen om eventuele verschillende keuzes voor beide dilemma's met elkaar te vergelijken; waarom maken zij bijvoorbeeld een andere keuze voor het hendel dilemma dan het voetbrug dilemma?

- Faciliteer het gesprek door verdiepende of verhelderende vragen te stellen wanneer nodig.
- Let op de toon van het gesprek. Grijp in wanneer leerlingen proberen anderen te overtuigen van hun standpunt. Herinner de groep eraan dat het doel is om perspectieven te delen, niet om elkaar te laten veranderen van mening.
- Geef complimenten voor respectvolle interacties en goed onderbouwde antwoorden.

Opmerkingen:

- Deze werkvorm bevordert kritisch denken, taalvaardigheid en sociaal-emotionele ontwikkeling.
- Zorg voor een veilige sfeer waarin elke leerling zich vrij voelt om zijn of haar mening te uiten.

Verbinding met het thema

Deze activiteit sluit nauw aan bij het thema *Gewetensvolle taal*, omdat leerlingen uitgedaagd worden om taal te gebruiken die hun morele overtuigingen weerspiegelt. In deze werkvorm leren zij niet alleen hun standpunt helder te formuleren, maar ook dit te onderbouwen met argumenten die voortkomen uit hun persoonlijke waarden en overwegingen.

Door letterlijk positie in te nemen en hun keuze verbaal toe te lichten, oefenen leerlingen in het bewust en zorgvuldig inzetten van taal: taal die getuigt van integriteit, reflectie en respect voor verschillende perspectieven. Gewetensvolle taal betekent hier: spreken vanuit het eigen moreel kompas, met oog voor de complexiteit van een situatie, zonder anderen te willen overtuigen of veroordelen. Zo vormt deze activiteit een krachtig voorbeeld van hoe taal bijdraagt aan moreel bewustzijn en empathische communicatie.

- Overweeg om deze activiteit, indien mogelijk, uit te voeren in een grotere ruimte (bijvoorbeeld een aula of gymzaal). Dit biedt leerlingen voldoende fysieke bewegingsvrijheid om de verschillende standpunten letterlijk in te nemen en maakt de visuele opstelling van de assen duidelijker.
- Indien de ruimte over de benodigde faciliteiten beschikt, is het aan te raden om de spelregels en het morele dilemma zichtbaar te projecteren op een scherm of bord. Dit vergemakkelijkt de begeleiding van de activiteit en helpt leerlingen om zich te concentreren op de opdracht.

Figuur 1: Visualisatie van de ruimte.

Uitleg onderzoek en bevindingen

In deze activiteit wordt een brug geslagen tussen het maken van morele keuzes en de invloed van taalvariatie, specifiek buitenlandse accenten. Leerlingen leren dat taalvorm, in dit geval het accent van de spreker, onbewust invloed kan hebben op moreel redeneren.

Leerdoelen

- Leerlingen leren dat de manier waarop een moreel dilemma wordt gepresenteerd (bijvoorbeeld met of zonder buitenlands accent) van invloed kan zijn op de keuzes die mensen maken.

Duur

10 minuten

Werkvorm

Klassikaal

Benodigdheden

- [Filmpje](#) waarin Susanne Brouwer een lezing geeft over haar onderzoek.

Vorbereiding

- Zorg dat het filmpje op het digibord klaarstaat voorafgaand aan de les.
- Bekijk vooraf de lezing van Susanne Brouwer, zodat u eventuele vragen van leerlingen kunt beantwoorden en het gesprek kunt begeleiden.

Activiteit

De docent toont de leerlingen het filmpje dat op de website staat van WKRU. Tijdens dit filmpje wordt verteld wat Susanne Brouwer met haar collega's heeft onderzocht in haar onderzoek en hoe zij dit hebben gedaan. Hierbij vertelt zij de bevindingen van haar onderzoek: de morele keuzes die je maakt, hangen af van of het morele dilemma wel of niet in een buitenlands accent wordt aangeboden. Bijvoorbeeld mensen blijken eerder bereid een man van een brug te duwen om vijf anderen te redden wanneer dit scenario uitgesproken wordt met een buitenlands accent, dan wanneer het zonder accent wordt gepresenteerd.

Afronding

Na het bekijken van het filmpje gaat de docent met de klas in gesprek over de inhoud en de bevindingen van het onderzoek. De docent maakt hierbij expliciet de koppeling met de eerdere activiteit "beweegredeneren", waarin leerlingen morele keuzes maakten op basis van persoonlijke overtuigingen en motivatie (emotie of ratio).

Stel de volgende verdiepende vragen om het gesprek op gang te brengen:

- Wat viel je op aan het onderzoek van Susanne Brouwer?
- Zou het accent van de spreker jouw keuze kunnen beïnvloeden? Waarom wel of niet?
- Waarom denk je dat mensen zich anders gedragen wanneer iemand met een buitenlands accent spreekt?
- Speelt het accent in op je gevoel (emotie) of juist op je verstand (ratio)?
- Hoe denk je nu terug aan jouw eigen keuze tijdens het "beweegredeneren"? Denk je dat je dezelfde keuze zou maken als de stem een buitenlands accent had?
- Wat zegt dit over hoe wij luisteren naar anderen en hoe we ons oordeel vormen?

Deze afsluiting vormt de brug naar het onderzoeksproject dat de leerlingen in de volgende lessen zelf gaan uitvoeren.

Deel 2: Onderzoeksopdracht

Totale duur: 2 lesuren

Benodigheden

- PowerPointpresentatie slides 20-27

Per tweetal:

- Schrijfgerei voor scorebladen
- Laptop (inclusief morele dilemma's met en zonder accent) + koptelefoon
- Scoreblad (twee scorebladen per A4, zie bijlage E)
- Papier met uitleg taak (zie bijlage F)
- Werkblad eerlijk onderzoek (download [hier](#))
- Werkblad onderzoeksplan (download [hier](#))

Vorbereidingen

- Print voor ieder tweetal de uitleg van de taak (zie bijlage F)
- Print voor ieder tweetal een scoreblad (zie bijlage E)
- Bekijk 'Oefening eerlijk onderzoek' (download [hier](#))
- Bekijk 'Instructieblad onderzoeksplan' (download [hier](#))
- Zie de Leidraad voor meer informatie over onderzoekend leren en de genoemde werkbladen. Te downloaden via www.wetenschapdeklasin.nl/leidraad

Werkvorm

- Klassikaal
- In tweetallen

Stap 1 – Introductie onderzoeksopdracht

Duur

10 minuten

Uitleg

De docent geeft uitleg over de onderzoeksopdracht waar de leerlingen mee aan de slag gaan (zie slide 21). Deze opdracht sluit aan bij het onderzoek van Susanne Brouwer. De leerlingen stappen zelf in de schoenen van onderzoeker en voeren een klein onderzoekje uit bij hun medeleerlingen.

Om de leerlingen wegwijs te maken in de wereld van wetenschappelijk onderzoek bespreekt de docent de punten onder het kopje 'Wetenschappelijke aanpak'. De docent kan voor de uitleg van de begrippen (bijv. *variabele* en *objectiviteit*) gebruik maken van 'Werkblad eerlijk onderzoek' en 'Werkblad onderzoeksplan' uit 'Stap 3: Onderzoek opzetten' binnen de leidraad van het WKRU (www.wetenschapdeklasin.nl/leidraad). Via deze weg krijgen de leerlingen een concreter beeld hoe de onderzoeksopdracht in elkaar zit.

Het is mogelijk dat na het zien van het filmpje waarin Susanne Brouwer uitleg geeft over haar onderzoek er enkele herhaling aanwezig met het invullen van 'Werkblad onderzoeksplan'. Het is echter verstandig om de leerlingen alsnog 'Werkblad onderzoeksplan' in te laten vullen, zodat zij duidelijk voor ogen hebben, en in eigen woorden kunnen opschrijven, wat er van hen verwacht wordt tijdens de onderzoeksopdracht.

Wetenschappelijke aanpak

- Leg uit wat een *variabele* is (in dit geval: het accent)
 - Een *variabele* is de factor die invloed heeft op hetgeen onderzoekers willen onderzoeken (zie 'Werkblad voor eerlijk onderzoek'). Dit is de factor die onderzoekers mogelijk tijdens het afnemen van het onderzoek bij verschillende participanten wil veranderen, oftewel iedere participant kan een andere variant van deze factor krijgen. In het geval van het onderzoek van Susanne Brouwer is het accent de variabele. Het accent waarmee iemand spreekt heeft namelijk invloed op de morele keuzes die mensen maken. Om te achterhalen welke invloed het accent heeft, krijgt elke participant een ander accent te horen.
- Bespreek het belang van *objectiviteit* tijdens het afnemen van het onderzoek
 - Aangezien onderzoekers willen weten wat de specifieke invloed is van de *variabele* op hetgeen zij willen onderzoeken, is het belangrijk dat zij niet worden beïnvloed door hun eigen mening of andere omstandigheden. Om die reden is het belangrijk dat naast de *variabele* die onderzoekers willen veranderen alle andere

variabelen (omstandigheden) die van invloed kunnen zijn op hetgeen zij willen onderzoeken stabiel blijven en niet veranderen. Verder moeten onderzoekers de resultaten van hun onderzoek niet laten beïnvloeden door hun eigen mening en verwachtingen; zij mogen de resultaten niet aanpassen om zo het gewenste effect te krijgen.

- Licht toe dat het doel is om gegevens te verzamelen, niet om te sturen of te beïnvloeden
- Ethiek: Bespreek dat accenten gevoelig kunnen liggen. Leg uit dat het hier gaat om wetenschappelijk onderzoek en niet om het beoordelen van accenten of personen.

Werkwijze

- Elk tweetal laat twee geluidsfragmenten horen aan medeleerlingen van de school: één met een standaard Nederlands accent en één met een buitenlands accent (zie slide 22).
- Bij ieder fragment beantwoorden de klasgenoten het morele dilemma.
- Het tweetal vinkt het antwoord aan op het scoreblad (bijlage E, zie slide 25-27 voor uitleg van het scoreblad).

Stap 2 – Uitvoering onderzoeksopdracht

Duur

45 minuten

Uitleg

In deze opdracht proberen de leerlingen het onderzoek van Susanne Brouwer te repliceren, maar dan op kleine schaal en binnen de eigen schoolomgeving. De leerlingen nemen hierbij de rol aan van onderzoekers, terwijl andere leerlingen (bijvoorbeeld uit een andere klas of jaargroep) optreden als deelnemers aan het onderzoek.

Elke deelnemer krijgt via een laptop moreel dilemma te horen (zie slide 22). Deze morele dilemma's zijn op twee manieren ingesproken: met of zonder buitenlands accent (zie slides 23 en 24 voor uitleg van de taak). In dit morele dilemma moeten de deelnemers een keuze maken: Ja, ik zou het doen of Nee, ik zou het niet doen.

Om te voorkomen dat de volgorde de resultaten beïnvloedt, krijgen deelnemers de fragmenten in willekeurige volgorde te luisteren. De leerlingen die het experiment afnemen krijgen een werkblad (oftewel scoreblad; bijlage E) om de antwoorden van de deelnemers op aan te geven. Fragmenten worden gekoppeld aan een kleur, zodat de leerlingen die het experiment afnemen weten waar ze moeten turven, zie slide 25-27 voor uitleg van het scoreblad.

Stap 3 – Visualiseren resultaten

Benodigheden

- PowerPointpresentatie slide 27 en 28

Duur

10 minuten

Uitleg

Tijdens een korte pauze krijgt de docent de gelegenheid om de scorebladen van de tweetallen te verzamelen en de uitkomsten te turven. Het is belangrijk om specifiek de 'Ja' antwoorden te noteren. De uitkomsten kunnen worden weergegeven in een tabel (zie PowerPoint slide 27). De gegevens worden vervolgens samengevoegd in een eenvoudig overzicht, bijvoorbeeld in de vorm van een staafdiagram op het digibord (zie PowerPoint slide 28; deze slide bevat uitleg over het creëren van de staafdiagram).

Als er leerlingen zijn wie dit makkelijk aangaat, kan de docent deze taak natuurlijk ook aan een of twee leerlingen geven.

Aanwijzing: Gebruik bij voorkeur twee staven per dilemma:

- Eén staaf voor de resultaten bij het standaard Nederlands accent (Zonder accent)
- Eén staaf voor de resultaten bij het buitenlands accent (Met accent)

Zo ontstaat een visuele vergelijking van de keuzes bij beide condities.

Stap 4 – Klassikale bespreking van de onderzoeksopdracht en de resultaten

Benodigheden

- PowerPointpresentatie slides 30 en 31

Duur

20 minuten

Uitleg en afsluiting

Klassikaal wordt besproken hoe de testafname is gegaan en wordt samen gekeken naar de gegevens die zijn verzameld. Aan de hand van een simpel figuur (staafdiagram) worden de resultaten van het onderzoek van de leerlingen klassikaal besproken. Deze resultaten worden vergeleken met de resultaten van het wetenschappelijke onderzoek (zie PowerPoint slides 30 en 31). Het is mogelijk dat leerlingen niet dezelfde resultaten vinden als de onderzoekers. Benaadruk dat onderzoek niet altijd reproduceerbare resultaten oplevert. Dit is een normaal onderdeel van wetenschap. Er kunnen verschillen ontstaan door context, deelnemers of andere invloeden. Dit biedt een mooie gelegenheid om het belang van kritisch denken, herhaalbaarheid en nuance in onderzoek te bespreken.

Een goede morele les om mee af te sluiten is dat iedereen elkaar moet respecteren, ongeacht accent, afkomst of achtergrond.

De laatste slide in de PowerPointpresentatie toont een filmpje waarin een tweejarig jongetje hetzelfde morele dilemma krijgt voorgelegd als de oudere leerlingen (zie slide 32). Om de les af te sluiten, zou de docent dit filmpje kunnen tonen aan de oudere leerlingen om te zien welke keuze dit tweejarige jongetje maakt.